

IT TEXNOLOGIYASINING PSIXOLOGIK VAZIFALARI, KAMCHILIKLARI VA YUTUQLARI

Abdimajidova Maftuna Abdirashidovna

Samarqand viloyati Pastdarg'om tumani 3-son kasb- hunar maktabi psixologi

Annotatsiya: *Maqolada kompyuterlashtirish IT psixologiyasi rivojlanishining hozirgi bosqichi uchun, ko'rsatilgandek, axborot texnologiyalari tufayli yuzaga keladigan ijtimoiymadaniy o'zgarishlarning psixologik jihatlarini o'rganish, tadqiqot muammolari dinamikasi, shuningdek, ushbu yo'nalishga munosib nom berish istiqbollari ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *kompyuterlashtirish, fikrlashning hissiy nazariyasi, Internet psixologiyasi, remediatsiya, transformatsiya, kompyuterlashtirishning psixologik muammolari.*

KIRISH

Har bir inson hozirda yashagan hayotidan-da go'zal hayot kechirishni, o'zi va oilasining kelajagi uchun bundan-da qulayliklar, shart-sharoitlar yaratishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Hech kim oilasini o'g'ir mehnat qilib boqishni, oilasining ehtiyojlarini qondira olmaslikni xohlamaydi.

Har bir inson, goh talaba bo'lsin, goh o'qituvchi ilm o'rganishdan to'xtamasligi lozim. Qancha o'z ustida shug'ullansa, shuncha rivojlanadi odam. Ayniqsa, IT sohasi o'rganuvchilari izlanishdan, o'rganishdan, yangiliklardan bebahra qolib ketmasliklari lozim. Dasturchi o'rgangan bilimlarini ko'proq amaliyotda qo'llangandagina katta va yaxshi natijalarga erishadi. Buyuk insonlarning ham yutuqlari orqasida ko'p izlanish, uzoq vaqt o'rganish va o'rganishdan to'xtamaslik, katta mehnat yotibdi. Shunday ekan nafaqat IT dasturchilari, balki oldiga ulkan maqsadlarni qo'ygan inson izlanishdan, o'rganishdan va o'rgatishdan to'xtamasligi lozim.

O'zbekistonda ham IT sohasini yanada rivojlantirish uchun biz bo'shlang'ich sinflardan boshlab Axborot texnologiyalarini o'rgatish dasturini yanada tezroq amalga oshirmog'imiz kerak. Chunki o'quvchilarni bu sohani qancha erta o'rganishlari, keyinchalik yanada ham ko'proq bu sohaga oid narsalarni o'rganishlariga sabab bo'ladi.

Kompyuterlashtirish psixologiyasi kontekstida 1986-1987 yillarda kompyuter vositachiligidagi muloqotning psixologik tabiati haqida maqolalar chop etildi. O'sha paytda o'zgarishlar birinchi navbatda aloqa jarayonlariga ta'sir qiladiganga o'xshardi va bu adolatli bo'lib chiqdi - elektron pochta va bugungi kunda kamroq tarqalgan BBS kabi xizmatlar - elektron yangiliklar taxtasi, telekonferentsiya (yangilik guruhlari), Fido tarmog'ini eslatib o'tish kifoya. Biroq, bu maqolalar kognitiv faoliyat bilan bog'liq savollarni ham ko'taradi (shaxslararo bilish asosida); darhaqiqat,

Aloqa, bilim va ish uchun foydalanish (ma'muriy, dasturlash, dizayn, ma'lumot olish va boshqalar) bilan bir qatorda, Internet ko'ngilochar va o'yin ehtiyojlarini qondirish uchun ham qo'llaniladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

"Kompyuterlashtirish psixologiyasi psixologik tadqiqotning mustaqil sohasi sifatida shakllanishidan oldin bo'lgan" va bu davrda "inson tafakkurining o'ziga xosligini ko'rsatadigan va uning kompyuterlarda amalga oshiriladigan jarayonlarga qaytarilmasligini isbotlovchi" ishlar olib borildi. Ushbu sohadagi dastlabki tajriba Kiyevlik mutaxassislarining "Odam va hisoblash" (1971) kitobidan bir yil o'tgach nashr etilgan "Odam va kompyuter" (1972) kollektiv monografiyasida o'z aksini topgan. Ikkala kitob ham ushbu mavzu bo'yicha mamlakatdagi birinchi kollektiv monografiyadir; biri psixologlar tomonidan tayyorlangan, masalan, "Odam va kompyuter" (1973) kitobi ko'p o'tmay nashr etilgan, ikkinchisi esa kompyuter olimlari tomonidan; Matematiklar tomonidan inson fanlari vakillarining "inson-kompyuter" tizimlarini ishlab chiquvchilari duch keladigan muammolarni hal qilishda qo'shgan hissasining foydaliligini etarli darajada baholamaganligi sababli qo'shma ishlarni tayyorlash vazifasi qo'yilmagan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

IT ning jadal rivojlanishi kompyuterlashtirish psixologiyasi rivojlanishining yangi bosqichini ko'rsatadi. Agar oldingi bosqichda o'rganish predmeti kompyuterlar ta'sirida psixik jarayonlar va funktsiyalarning o'zgarishi xususiyatlari bo'lsa, hozirgi bosqichda AT ta'sirida madaniyatning o'zgarishining psixologik jihatlari o'rganilmoqda. Zamonaviy "tarmoq tuzilmalari jamiyati" ishlab chiqarish va iste'molning globallasuvi, biznesni yuritishning elektron vositalari, bilimlar aylanishining tezlashishi, yangi kasblar, turmush tarzi va ommaviy sevimli mashg'ulotlarning paydo bo'lishi, iste'molchi elektron uskunalari (birinchi navbatda mobil aloqa), global ommaviy axborot vositalari va raqamli kutubxonalarni rivojlantirish mavjudlik va talab bilan tavsiflanadi. Bunga biz IT bilan bog'liq stresslar va xatti-harakatlarning patologik shakllarining tahdidli rivojlanishini qo'shishimiz mumkin.

O'zgarishlar kompyuterlashtirish psixologiyasiga ta'sir qilgani ajablanarli emas. Kompyuter tarmoqlari (keyinchalik Internet) vositachiligidagi xatti-harakatlarni o'rganishning dastlabki bosqichining tavsifi "Internetdagi gumanitar tadqiqotlar" to'plamining kirish maqolasida keltirilgan. U yangi texnologiyalarga bog'liq bo'lgan yangi hodisalarni tushunish uchun madaniy-tarixiy nazariyaga tayanish va'dasini tan oladi. Hodisalarning o'ziga xosligi va ko'pligi, agar IT nafaqat malakaga ega bo'lgan malakali mutaxassislar yoki talabalarning faoliyatiga, balki kundalik faoliyatga (masalan, xarid qilish yoki ko'ngil ochish) vositachilik qilsa va aholining eng past ma'lumotli guruhlarini, shu jumladan bolalarni ham qamrab oladi. Kompyuterlashtirishning aqliy rivojlanish va aqliy salomatlikka ta'sirining istiqbollari ko'pincha tashvishga sabab bo'ladi, ammo yangi texnologiyalarning o'zi, aniq qo'llanilishiga qarab, ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi haqida bahslashish o'rinli ko'rinadi.

Kompyuterlashtirish faoliyatning o'zgarishi va vositachiligiga, faoliyatning tubdan yangi turlarining paydo bo'lishiga, hatto hali kompyuterlashtirilmagan bunday faoliyatni ko'p bilvosita tuzatishga olib keladi. Bunday murakkab ta'sir nafaqat faoliyatning, balki shaxsiyatning ham o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Tahliliy va

empirik ishlar IT ning mavzuga ta'sirining psixologik mexanizmlarini ajratib ko'rsatishga imkon berdi: transformatsiyalarni umumlashtirish (individual aqliy jarayonlar o'zgarishi emas, balki butun shaxs); transformatsiyalarni taqsimlash (kompyuterlar faoliyati ta'sirida o'zgargan boshqa faoliyat turlarining o'zgarishiga yordam beradi); qaytish ta'siri (faoliyatning kompyuterlashtirilgan shaklining o'zgarishi xuddi shu faoliyatning an'anaviy shaklining o'zgarishiga olib keladi); transformatsiyalarning aralashuvi, ba'zi o'zgarishlar boshqalarga "ustiga o'rnatiladi", bu esa o'zgarishlarning yakuniy natijasini giperbolizatsiyaga va neytrallashga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, transformatsiyalar tarqalishining ko'p yo'nalishli tendentsiyalari eng murakkab hodisalarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Kompyuterlar elementlar o'rtasidagi munosabatlarning xilma-xilligini, ularning o'ziga xos murakkabligi va tarmoq tuzilishini aks ettiruvchi dinamik modellarni ishlab chiqish va qo'llash imkoniyatini ochadi. Bularning barchasi haqiqiy ishlab chiqarish, boshqaruv, ilmiy muammolarni tavsiflaydi. Bunday modellar yordamida muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz faoliyat uchun strategiyalar qurilishi mumkin. Ushbu yo'nalish murakkab muammolarni hal qilishda fikrlash tahlili sifatida tanilgan va bunday tadqiqotlar kompyuterlashtirish psixologiyasi uchun ham, umuman fikrlashning semantik nazariyasi uchun ham istiqbolli.

IT malakali qo'llash kasbiy ta'lim bilan bog'liq bo'lishni to'xtatdi. Yangi xizmatlar uchun maqsadli guruhlar ko'pincha geymerlar, xakerlar, ijtimoiy media ishqi bozlari (bloggerlar, suhbatdoshlar, ijtimoiy media foydalanuvchilari, forum foydalanuvchilari) yoki musiqa muxlislari kabi jamoalardir. Tematik saytlarga tashrif buyuruvchilar, qoida tariqasida, bir-birlarini ma'lumot guruhi a'zolari sifatida qabul qiladilar va yoshi, ta'lim darajasi, yashash joyining uzoqligi va boshqalardan qat'i nazar, do'stona munosabatlarga kirishishi mumkin [2]. Ularning xulq-atvorini o'rganish ko'pincha faqat Internet orqali amalga oshirilishi mumkin, psixologik tadqiqot usullari mos ravishda o'zgartiriladi; yangi metodologiyani asoslab bergandan so'ng va uni an'anaviy tushunish bilan xakerlar faoliyati va onlayn o'yinchilar solishtirgandan so'ng motivatsion komponentlarni o'rganish mumkin bo'ldi. Shaxsiy va motivatsion tartibga solish, shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanishda gender farqlari bo'yicha tadqiqotlar olib borildi.

Bolalar va o'smirlarning IT-dan foydalanishdagi xatti-harakatlarini kuzatish, ularning faoliyati mahsulotlarini tahlil qilish, bolalar va kattalar bilan suhbatlar, psixologik testlar bolalar va o'smirlar iqtidori turlarini kengaytirish taklifiga olib keladi. Bunday kengayishning istiqbollari ko'rib chiqiladi va tegishli qobiliyatlar va ilgari ma'lum bo'lgan turlar o'rtasidagi nomuvofiqlik ko'rsatiladi. Kompyuter dasturlarini kompilyatsiya qilish qobiliyati eng batafsil tavsiflanadi, lekin u vebdizayn va xakerlikda ham o'zini namoyon qilishi mumkinligi qayd etilgan. IT ning rivojlanishi odamlarga kompyuter dasturlari tomonidan yaratilgan dinamik uch o'lchovli tasvirlarni idrok etish imkonini beruvchi virtual haqiqat (VR) tizimlarining rivojlanishiga olib keladi. VR ham kompyuter texnologiyalari, ham psixologik bilimlarning mahsulidir. Mamlakatimizda VRdan foydalangan holda psixologik tadqiqotlar endigina boshlanmoqda.

XULOSA

Shunday qilib, kompyuterlashtirish psixologiyasi doirasida uning rivojlanishining birinchi bosqichidayoq sezilarli va muhim natijalarga erishildi, bu kompyuterlar ta'sirida aqliy jarayonlar va funktsiyalarning o'zgarishi xususiyatlarini o'rganish bilan tavsiflanadi. Bu shuni ko'rsatadiki, kompyuterlashtirish psixologiyasining dastlabki nazariy, uslubiy va g'oyaviy asoslari jamiyatdagi o'zgarishlarga javob beradigan mustahkam va ayni paytda dinamik bo'lib chiqdi.

20 yildan ko'proq vaqt oldin e'lon qilingan kompyuterlashtirish psixologiyasi shu yillar davomida STM doirasida rivojlanib bordi; muammolarining aniq dolzarbligiga qaramay, u mustaqil psixologik intizomga aylanmagan. Shuningdek, u "informatika va psixologiya o'rtasidagi" "bufer" intizomga aylanmadi - masalan, "inson va kompyuter o'zaro ta'siri" deb nomlangan ilmiy yo'nalish. Ushbu fan sohasi ko'plab mamlakatlarda muvaffaqiyatli rivojlanib, akademik psixologiyadan atamalar, usullar, natijalarni taqdim etish va sharhlash usullarini oladi. Mamlakatimizda "inson va kompyuterning o'zaro ta'siri" deb nomlangan konferensiyalar tashkil etishga ham harakat qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullaeva T.N., Babich M.N., Shin A.A. The specifics of psychological methods in terms of using a computer. Baku: AVE Print, 2021.
2. Войскунский А.Е. Психологические исследования деятельности человека в Интернете. Изд-2. -М.: Терра-Можайск, 2020.
3. Kamolov S.T., Turabekova M.M. Psychology of computerization - history and modernity // Abstracts of the scientific conference (May 22-23, 2022, Moscow).
4. Шаяхова А.А. Исследования в области психологии компьютеризации: история и актуальное состояние // Вестник науки и образование. №3. 2022.
5. Тихомиров О.К. Психология компьютеризации: современные проблемы. Психологические проблемы создания и использования ЭВМ. Изд-3. – М.: МИР, 2019.
6. Baratov, R., & Uzbekova, S. (2022). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING. *World scientific research journal*, 4(2), 7-11.
7. Baratov, R., & Uzbekova, S. (2022). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING. *World scientific research journal*, 4(2), 7-11.